

TURLI MAMLAKATLARDA QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORINING RIVOJLANISH TARIXI XUSUSAN O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA KAPITAL BOZORINING TUTGAN O'RNI

Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

“Moliya va buhgalteriya hisobi”

fakulteti Moliya kafedrasi asisstanti

Telfon raqam: 94 693 59 95

e-mail: haydarovhumoyun02@gmail.com

Yo'nalish raqami: 70410402

Annotatsiya: Ushbu tezis kapital bozori xususan qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanish tarixi, kapital bozorining rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiyotida tutgan o'rni va ahamiyati to'g'risida ma'lumot beradi. Mamlakatlar, xosatan G'arbiy yevropa davlatlari (Angliya, Fransiya) va Amerikada qimmatli qog'ozlarning rivojlanish tendensiyalari haqida fikr yuritiladi. O'zbekistonda kapital bozorining tashkil qilish ehtiyoji va bu sohadagi muammolar va ko'rilayotgan chora-tadbirlar, erkin muomaladagi qimmatli qog'ozlar umumiy qiymatining mamlakat YAIM ulushidagi ko'rsatkichini oshirish yo'llarini o'rganib chiqamiz.

Abstract: This thesis provides information about the history of the development of the capital market, in particular, the securities market, the role and importance of the capital market in the economy of developed and developing countries. Countries, especially Western European countries (England, France) and America, will discuss the development trends of securities. We will study the need for the organization of the capital market in Uzbekistan and the problems and measures taken in this area, ways to increase the total value of freely traded securities as a share of the country's GDP.

Аннотация: В тезис приводятся сведения об истории развития рынка капитала, в частности фондового рынка, роли и значения рынка капитала в экономике развитых и развивающихся стран. Страны, особенно страны Западной Европы (Англия, Франция) и Америка обсуждают тенденции развития ценных бумаг.

Мы изучим необходимость организации рынка капитала в Узбекистане, проблемы в этом плане и принимаемые меры, пути увеличения общей стоимости свободно обращающихся ценных бумаг как доли валового внутреннего продукта страны.

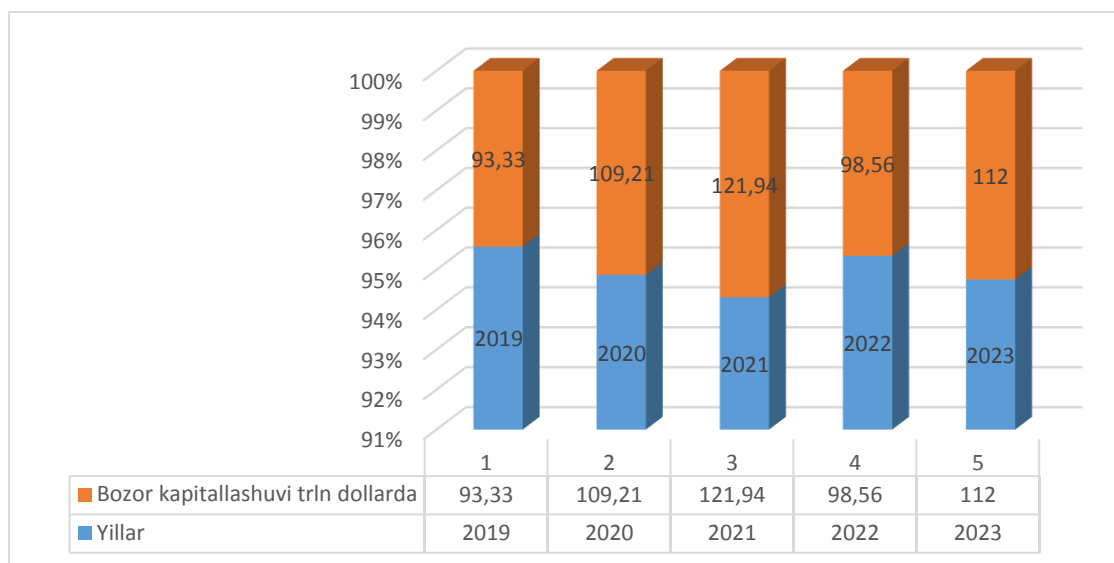
Kalit so'zlar: Kapital bozori, yalpi ichki mahsulot, qimmatli qog'ozlar bozori, aksiya, IBO, fond bozori, investorlar, aksiyadorlar.

Key words: Capital market, gross domestic product, stock market, share, IBO, stock market, investors, shareholders.

Ключевые слова: Рынок капитала, валовой внутренний продукт, фондовый рынок, акции, IBO, фондовый рынок, инвесторы, акционеры.

Har qanday mamlakatda kapital bozorlarining iqtisodiyotdagi o'rni muhim ahamiyat kasb etadi, rivojlangan mamlakatlarda bu ko'rsatkich YAIM hajmini bir necha barobariga to'g'ri kelsa, rivojlanayotgan va o'tish davri iqtisodiyotida bo'layotgan davlatlarda bu miqdor ancha past darajani tashkil qiladi. Qimmatli qog'ozlar tarixini o'rganadigan bo'lsak, bu dastlab o'rta asrlarda G'arbiy yevropa davlatlarida xususan Fransiyada veksel va veksellarni tasdiqlovchi hujjatlar ko'rinishida paydo bo'lgan. Savdo va tijoratdagi o'xshash ildizlardan fond birjalarining institutsional boshlanishi 16-17-asrlarda dunyoning boshqa yirik savdo markazlarida - Amsterdam, Buyuk Britaniya, Daniya, Germaniyada paydo bo'lgan.

Amerika Qo'shma Shtatlarida esa qimmatli qog'ozlar bozori yangi hukumat spekulativ savdosi bilan boshlandi. 1791-yilda esa mamlakatning birinchi fond birjasi o'sha paytda ichki va tashqi savdoda yetakchi shahar bo'lgan Filadelfiyada tashkil etilgan. Bugungi kunga kelib, dunyo bo'yicha mahalliy kompaniyalarining umumiy bozor kapitallashuvi oshib bormoqda. Bugungi kunga kelib eng yirik fond bozorlariga ega bo'lgan davlatlar sirasiga jahon qimmatli qog'ozlar bozoridagi ulushi quyidagicha taqsimlanadi. AQSH (58,4%), Yaponiya (6,3%), Buyuk Britaniya (4,1%), Xitoy (3,7%), Fransiya (2,8%), Kanada(2,8%), Shvetsariya (2,5%)

1-rasm: 2019-2023 yil iyuligacha butun dunyo fond birjalarida ro'yxatga olingan mahalliy kompaniyalarning umumiy bozor kapitallashuvi.

Bu rasmdan ko'rishimiz mumkunki, 2019-2023 yillar oralig'ida mahalliy kompaniyalarning umumiy bozor kapitallashuvi oshib borish tendensiyasini ko'rishimiz mumkun, faqatgina 2022-yidagina bu ko'rsatkich 23.38 trln dollarga pasaygan (98,56 trln dollar). Eng yuqori ko'rsatkich 2021-yilda (121.94 trln dollar) bo'lgan.

O'zbekistonda esa ohirgi 6 yilda fond bozorini rivojlantirish, aholi o'rtasida moliyaviy savodxonlik darajasini oshirish, mahalliy kompaniyalar aksiyalarini keng ommaga sotuvga chiqarish va eng muhimi kapital bozorining YAIM tarkibidagi ulushini oshirish bo'yicha bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda. Bu yo'nalishda ko'pgina qonunlar, Prezident farmonlari va qonun osti hujjatlari tayyorlandi.

T/r	Ko'rsatkichlar nomi	O'lchov birligi	2020-yil	2021-yil	2022-yil	2023-yil
1	Erkin muomiladagi qimmatli qog'ozlarga asoslangan kapitallashuv	trln so'm	1,9	4,9	14,5	45
2	Erkin muomiladagi qimmatliqog'ozlarning umumiy qiymati	Foizda (YAIMga nisbatan)	0,3	0,7	1,9	5
3	Korporativ obligatsiyalarning umumiy qiymati	Foizda (YAIMga nisbatan)	0,03	0,1	0,3	0,5

4	Moliya va investitsiya savodxonligi dasturi asosida qamrab olinadigan aholi va tadbirkorlik subyektlari soni	nafar	-	5 000	20 000	40 000
5	Investitsiya hisob raqamlar soni	Yil davomida faol bo'lgan hisobvaraqlar	4 000	6 000	10 000	20 000
6	Hududiy investitsiya dasturlari doirasidagi loyihalarning qimmatli qog'ozlar chiqarish orqali moliyalashtirilgan qismi	Hududiy investitsiya dasturi qiymatiga nisbatan	-	1	3	5

1-jadval:2021-2023-yillarda kapital bozorini rivojlantirish daturini amalga oshirish natijasida erishiladigan maqsadli ko'rsatkichlar.

Bu jadvaldan mulohaza qilishimiz mumkunki, dastlabki yilda erkin muomilaga chiqarilgan erkin aksiyalar qiymati bozorda 1.9 trln so'mni tashkil qilgan, 2023-yilga kelib esa bu ko'rsatkich 45 trln so'm ya'ni 22 barobarga oshgan. Muomiladagi qimmatli qog'ozlarning YAIM nisbatan foizi 0.3 foizdan 5 foizgacha oshgan, korporativ obligatsiyalarning umumiy qiymati 0.03 foizdan 0,5 foizgacha oshgan ya'ni dastlabki qiymatidan 16 barobarga oshgan. Aholi va tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy savodxonlik bilan qamrab olish atiga 40 000 kishini tashkil qilmoqda.

Bizning fikrimizcha, O'zbekistonda kapital bozorini rivojlantirish uchun bir qancha chora-tadbirlarni yanada kuchaytirishimiz kerak. Kapital bozorida fan-texnika yutuqlaridan keng foydalanish, xususan blokcheyn texnologiyasi, shuningdek kapital bozorlarini qayta shakllantirish potentsialiga ega bo'lgan kriptovalyutalar va xavfsizlik tokenlari kabi yangiliklarni amalda qo'llash lozim.

Eng muhim nuqta esa aholi o'rtasida moliyaviy savodxonlik darajasini oshirish, ularni aksiya va obligatsiya oldi-sotdi jarayonlariga jalb qilish, korxonalarini o'z aksiya va

obligatsiyalarini ochiq bozorga chiqarishini rag'batlantirish, ularga soliq imtiyozlarini joriy etish tajribasini qo'llash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. <https://www.britannica.com/money/topic/security-business-economics/The-development-of-securities-trading>
2. <https://www.statista.com/statistics/710680/global-stock-markets-by-country/>
3. <https://www.imv.uz/activity/markaziy-apparat/kapital-bozorini-rivojlantirish>

